

Gunnar Asplund i jego miejsce w historii

Henryk Struski
WA Politechnika Śląska

Słowa kluczowe: architecture, modernizm, historia, Gunnar Asplund

Keywords: architecture, modernism, history, Gunnar Asplund

Streszczenie

Przedstawiana jest twórczość skandynawskiego architekta Gunnara Asplunda (1885-1940) na tle jego epoki wskazując na wkład jaki wniósł w rozwój architektury współczesnej. Przywołując niektóre dzieła tego wybitnego architekta przedstawia się główne założenia ideowe i formalne jego architektury, które wywarły wpływ na kształtowanie się myśli europejskiej. Uwagę koncentruje się na tym jak architekt rozumiał pojęcie miejsca i rozwiązywał problem indyfikacji z miejscem.

Data urodzin szwedzkiego architekta pozycjonuje go chronologicznie w centrum europejskiego pokolenia architektów modernizmu. Urodzony 22 września 1885 w Sztokholmie Gunnar Asplund był dwa lata młodszy od Waltera Gropiusa, dwa lata starszy od Le Corbusiera i trzynastcie lat młodszy od pewnie najważniejszego architekta skandynawskiego – Alvara Aalto.

Asplund szybko wysunął się na pozycję lidera wśród swoich rówieśników. Początkowo, czerpiąc inspirację z poprzedniego pokolenia architektów, takich jak na przykład Ragnar Östberg, był reprezentantem stylu neoklasycystycznego. W latach 20. XX w. powoli ulegał wpływom europejskiego modernizmu, tworząc obiekty bardziej geometryczne o funkcjonalnym wyrazie. Mocny zwrot ku myśli modernistycznej można było zauważyć w roku 1930, kiedy to w Sztokholmie odbyła się światowa wystawa Expo. Asplund brał czynny udział w tym wydarzeniu.

W przeciwieństwie jednak do grupy architektów takich jak Mies czy Gropius, którzy w projektowaniu kierowali się uniwersalizmem, Asplund był architektem miejsca. To kontekst był najważniejszym czynnikiem kształtującym jego architekturę. Nie można niestety zdecydowanie określić, czy Asplund osiągnąłby taką sławę jak Alvaro Aalto. Jego życie przerwała niespodziewana śmierć. Gunnar Asplund zmarł na zawał serca 20 października 1940, mając 55 lat. Śmierć nastąpiła kilka miesięcy po otwarciu Cmentarza Leśnego, jednego z ostatnich projektów, nad którym pracował.

Biblioteka miejska w Sztokholmie

(data ukończenia: rok 1927)

W 1918 r. Gunnar Asplund został zaangażowany do pracy przy projekcie biblioteki miejskiej w Sztokholmie. Obiekt stanowił część planu zagospodarowania usytuowanego na pobliskim wzgórzu obserwatorium astronomicznego. Budynek powstał jako schludna kompozycja harmonijnie połączonych ze sobą brył. Całość otoczona jest niewielkim parkiem, także zaprojektowanym przez Asplunda.

Podchodząc bliżej budynku, nie można zaprzeczyć wrażeniu majestatyczności. To nie tylko zasługa proporcji brył. Wysoki otwór portalu wejściowego dodatkowo zwięża się delikatnie ku górze. Po przekroczeniu progu schody prowadzą nas przez grube ściany bębna prosto do jego jasnego wnętrza. Po chwili znajdujemy się w samym środku biblioteki otoczeni 3 kondygnacjami półek z książkami. Budynek Asplunda to rzadki przypadek założenia centralnego, gdzie wchodząc do budynku, prowadzeni jesteśmy tak, by wyjść dokładnie w samym jego środku. Schemat funkcjonowania jest wyjątkowo prosty. Centralna część przeznaczona jest na łatwy do ogarnięcia wzrokiem zbiór książek, a dookoła znajdują się pomieszczenia, w których możemy oddać się lekturze.

W wielu przypadkach projekty Asplunda zmieniały się znacząco w czasie pracy nad nimi. Początkowo projekt biblioteki zakładał na przykład przykrycie jej kopułą. Takie rozwiązanie byłoby analogiczne do rozwiązania, jakie zastosowano w projekcie czytelni Muzeum Brytyjskiego w Londynie. Jednak w końcowej fazie projektu nastąpiła zmiana, a zamiast kopuły bibliotekę ostatecznie koronuje

bęben. Mimo to podobieństwo obu obiektów jest nadal uderzające. Można z dużą dozą pewności założyć, że Asplund wzorował się na tym rozwiązaniu.

Gotowy do użytku obiekt biblioteki otworzono w 1928. Nie była to jednak ostateczna forma, jaką znamy dziś. Wtedy biblioteka składała się tylko z trzech skrzydeł. Ostatnie, zamykające rzut skrzydło przeznaczone na magazyn książek, dobudowano cztery lata później.

Przy okazji tego obiektu warto powiedzieć o jednym z największych wydarzeń architektonicznych, jakie odbyło się ostatnimi laty w Szwecji. W 2006 r. ogłoszono konkurs na rozbudowę biblioteki, który cieszył się ogromnym zainteresowaniem, także poza granicami. Zwycięski projekt „Delphinium” małego znanego niemieckiego biura prowadzonego przez Heike Hanade pokonał 1160 propozycji z całego świata. Póki co realizacja rozbudowy została odłożona.

Rozbudowa ratusza w Göteborgu

(data ukończenia: rok 1937)

Na początku XX w. szwedzkie miasta były u progu swego rozwoju. Zwiększające się zapotrzebowanie na przestrzeń administracyjną doprowadziło do ogłoszenia w 1912 konkursu na rozbudowę ratusza miejskiego w Göteborgu. Celem rozbudowy było dodanie pomieszczeń dla sądu. Dotychczasowy obiekt projektu Nicodemusa Tessina Starszego z 1672 był już zdecydowanie niewystarczający. Asplund wygrał konkurs i w 1915 przedstawił gotowy do realizacji projekt, którego klasyczna forma zakładała powielenie elewacji dotychczasowego ratusza. Budynek miał mieć fasadę powiększoną o 5 osi z wejściem w części środkowej. Klasyczna forma szybko jednak przestała zaspokajać ambicję Asplunda. Ta sytuacja nie może dziwić, ponieważ w czasie pracy nad budynkiem sądu styl architektoniczny, w jakim realizowano obiekty w Szwecji przeobrażał się z narodowego romantyzmu na neoklasyzm, wchodząc w końcu w początkową fazę modernizmu. Asplund przedstawił jeszcze kilka wersji projektu, by zaprezentować ostateczny poziom rozwinięcia dopiero w 1934.. Klasyczne kolumny na elewacji z czasem zmieniły się w pilastry, by w końcowej wersji przeistoczyć się w proste ramy podkreślające konstrukcje.

W ostatecznym projekcie fasady budynków zostały wyraźnie oddzielone od siebie. Jednak budynek sądu nie posiada osobnego wejścia. To portal istniejącego wcześniej ratusza wykorzystywany jest jako wejście do obu części. Musimy więc przejść przez dziedziniec, by znaleźć się w obiekcie Asplunda. Dzięki temu mamy na przykład okazję zwrócić uwagę na przeszkloną fasadę południową dobudowanego sądu. To właśnie ta fasada wpływa na wnętrze budynku, które jest obficie skąpane w naturalnym świetle.

Po wejściu do obiektu oczy kierują się na główne schody. Prowadzą one tylko na pierwszą kondygnację, czyli na poziom główny. Schody są nietypowe, stopnie mają zaledwie 11 centymetrów wysokości. To specyficzne rozwiązanie tłumaczone było przez Asplunda chęcią wprowadzenia do budynku paradnego charakteru. Po tak niskich schodach człowiek zmuszony jest chodzić wolniej niż zazwyczaj. Rozwiązanie takie nie wydaje się może w pełni racjonalne, ale wchodząc schodami, mamy na pewno wystarczająco dużo czasu, by w pełni podziwiać wnętrze.

Po rozpoczęciu budowy Asplund wprowadził jeszcze ostatnie zmiany. Zminimalizował dach, by budynek nabrał bardziej sześciennej w odbiorze formę. Zastosował też nietypowy zabieg przesunięcia okien z osi kompozycyjnej fasady w kierunku starej części ratusza. Wygląda to tak, jakby jeden z budynków kierował swój wzrok w stronę drugiego.

Interesujące może się wydawać porównanie obiektu Asplunda z ratuszem Casa del Fascio w Como we Włoszech. Zaprojektowany przez Giuseppe Terragniego budynek ukończony został w 1936 r., a więc mniej więcej w tym samym czasie co budynek w Szwecji. Podobieństwo między budynkami jest zauważalne. Uwydatniona konstrukcja, która podkreśla podział fasady, czy też asymetrycznie usytuowane okna mogą sugerować, że architekci znali nawzajem swoje projekty.

Początkowo odbiór obiektu nie był pozytywny. Fasada nie spodobała się, a Asplund spotkał się z falą krytyki zarówno ze strony mieszkańców, jak i swoich kolegów. Dziś budynek uznawany za jeden z

najważniejszych w dorobku architekta stanowi obowiązkowy punkt na liście obiektów, na które warto zwrócić uwagę, będąc w Göteborgu.

Cmentarz leśny w Sztokholmie

(data ukończenia: rok 1940)

W 1915 Asplund wygrał kolejny konkurs. Projekt cmentarza w Sztokholmie tym razem został przygotowany w zespole z Sigurdem Lewerentzem. Wśród rozpatrywanych projektów tylko ci dwaj architekci wykazali szacunek dla środowiska naturalnego. Teren przeznaczony na przyszły cmentarz był porośnięty sosnowym lasem. Zamiast wycięcia drzew i narzucenia ortogonalnej siatki uliczek proponowanych w innych projektach, Asplund i Lewerentz skomponowali teren cmentarza, uwzględniając las jako element kreujący przestrzeń. Architekci stworzyli malownicze w odbiorze założenie o charakterze parku, wykorzystując mistycyzm i energię, jaką może przekazać las.

Głównym elementem projektu jest krematorium i zespół sąsiadujących ze sobą kapliczek. Największą z nich jest kaplica Świętego Krzyża. Spacerując po ogromnym terenie, możemy natknąć się jeszcze na kaplicę Leśną lub kaplicę Zmartwychwstania. Znajdziemy tam też miejsca o narracyjnych sugestiach, jak na przykład „Wzgórze Zadumy”. Całość pracy nad poszczególnymi elementami założenia została podzielona pomiędzy architektów. Lewerentzowi przypisuje się ogólny projekt agospodarowania terenu, a także klasyczną w wyrazie kaplicę Zmartwychwstania. Asplund pracował nad projektem kaplicy Leśnej i kaplicy Świętego Krzyża. Zaprojektował też krematorium.

Prace nad cmentarzem trwały 25 lat. Komitet pokonkursowy nie zawsze akceptował wszystkie rozwiązania przygotowywane przez architektów. Doszło także do sytuacji, w której poproszono o wsparcie zespół złożony z doświadczonych architektów. Taka praktyka była jak najbardziej dopuszczalną formą pomocy stosowaną ówczesnie w Szwecji. W sztabie doradców znaleźli się Ragnar Östberg, Lars Wahlman i Sigurd Furman. Stworzony przez nich projekt strefy wejściowej wpłynął znacząco na rozwój cmentarza. Asplund i Lewerentz wykorzystywali sugestie starszych kolegów. Najważniejsza z nich dotyczyła przesunięcia obelisku zaproponowanego przez Lewerentza w strefie wejściowej. Został on umieszczony głębiej wzdłuż osi założenia, tuż przy zespole kaplic. Kiedy Asplund zaczął prace nad kaplicą Świętego Krzyża, zamienił obelisk na majestatyczny krzyż. Stoi on w pewnej odległości od budynku, dzięki czemu nie tylko nakierowywał wchodzących, ale także odpowiednio wcześniej zaznaczał obecność miejsca sakralnego.

Przed kaplicą Świętego Krzyża Asplund zaprojektował ciekawą formę portyku. Zadaszenie to jest większe niż sama kaplica. W środku wycięte jest compluvium. Portyk ten można traktować jako miejsce oddechu, które swą surową formą nie rozprasza przed rozpoczęciem mszy. Do samej kaplicy wchodzi się szeroką bramą, którą na czas uroczystości pogrzebowych opuszczano do podziemnej komory.

W projekcie Asplunda, jak nigdy wcześniej, krzyż stanowi tak ważną część kompozycji założenia. Wybijając się na pierwszy plan, jest już nie tylko elementem budynku sakralnego, lecz staje się integralną częścią krajobrazu, w którym się znajduje. Motyw osobno stojącego krzyża odnajdziemy na przykład także w twórczości Tado Ando. Jego projekt kościoła na wodzie z 1988 r. jest pewnie kontynuacją myśli Asplunda. Krzyż u Ando ma trochę inne „zadanie”, ale podstawą pomysłu jest to samo założenie.

Cmentarz w Sztokholmie został otwarty 14 czerwca 1940. Cztery miesiące później Gunnar Asplund zmarł. Urna z jego prochami umieszczona została przy kaplicy Świętego Krzyża. Miejsce pochówku zaznaczone jest tablicą. Na niej widnieje krótki napis: „Mans verk lever”, co z języka szwedzkiego można tłumaczyć jako „Jego dzieło żyje”.

BIBLIOGRAFIA:

[1] Peter Blundell Jones, *Gunnar Asplund*, Phaidon Press, 2006.

[2] Claes Caldenby, Jöran Lindvall, Wilfried Wang, *20th-century architecture*, Sweden, Prestel Pub., 1998.

